

DR. JAN HERBEN:
UČENÍ MASARYKOVO O STÁTĚ.

Nejstarší projev Masarykův o státě je ve spisku *Naše nynější krise*. Prof. Masaryk vyřizoval tam spor s Ant. Hajnem. Na jednom místě se zastavil před otázkou, *jak pojímat stát a jeho význam pro národ*. Odpovídal: »Dnes sociologie, státověda a konečně i politika sama na význam státu se dívá docela jinak, nežli se dívala za dob absolutistických. Stručně řečeno — nám moderně myslícím je stát jedním z kulturních činitelů společenských a nikoli nejvyšším; proto člověk moderně, a v tomto případě správně myslící nevidí ve státu fetiše, nevidí v něm zosobněné všemohoucnosti. Moderní člověk vidí v náboženství, vzdělání, v umění, literatuře, průmyslu, vidí slovem v celé organizaci národa hybatele pokroku a regulátory národního osudu, a proto se nemůže rozehrát ani pro stát, pouze jednoho činitele, ani proti němu tak, jak toho schopni jsou ti, kdo po starém a zastaralém způsobu sobě ten spletitý organismus společenský nedovedou analyzovat a určitěji a uclánkovane představit... Nepodceňují státu a jeho moci, avšak stojím podle svého přesvědčení především o politiku vnitřní. V soulase s tímto pojmáním dívám se nejen na národní, ale i na státní organizaci s lidového stanoviska, a toto lidové stanovisko musí se právě jevit v náležitém oceňování státní organizace. Vyslovil jsem se nejednou beze vší rezervy pro naši samostatnost; míra této samostatnosti ovšem nezávisí jen na radikálním nebo neradikálním programě. Nevěřím ve všemohoucnost státní a tudíž nevěřím ani ve všemohoucnost státu českého. Měli jsme stát svůj a ztratili jsme ho, protože jsme se zpronevěřili pravdě a svobodě, stát neudrží nás a nespasí, my udržeti bychom musili jej. V pouhém státním právu spása naše není. Rozumí se, že nemám nic proti státoprávnímu úsilí, tvrdím jen, že *primum necessarium* je vzdělání a mravnost.«

Jestliže Masaryk přijímal nepřímou učení Herderovo, který nazval národy přirozenými orgány lidstva a státní orgány umělými, čímž funkce státu vůči národům dosti správně charakterisoval, nenásleduje z toho, že na stát a zejména na český stát málo myslil. Naopak. Je k tomu dokladů mnoho. Připomenu aspoň ohromnou bouři v parlamentě vídeňském za rozpočtové debaty r. 1892. Poslanec Masaryk mluvil o českém státě a Rakousku. »V tomto zápase« — pravil — »zvítězí musí národ český. My chceme samostatnost a sebeurčení českého národa, my chceme celé a dokonalé žití národní. Vy však, páni na levici, jste tak malicherní, že toho nechcete vidět. Vy nechcete pochopit, že náš národ žil svůj samostatný kulturní život, že pro Rakousko vykonal mnoho... My nechceme žádného nepřátelství proti Němcům, ale prohlašujeme, že chceme české státní právo. Vy sami toto české státní právo nezapíráte, vy je hanobíte. Tyž historický proces, který stvořil stát uherský, stvoří také stát český...« Tehdy posl. Menger vykřikl na Čechy: »Vy jste velezrádci.«

Ani před světovou válkou ani po ní Masaryk větší a samostatnější *soustavné* práce o státě nenasal. Za to dotýkal se od počátku své politické činnosti přemnohých jednotlivostí a to zvláště praktických. Neuvažoval o tom, jak státy vznikají (Rousseau), neprojevil svých názorů o sporech: »stát-policajt« a »stát-prozřetelnost«, dokonce neměl kdy myslit na to, kdy roste moc státu, zda při menším či při větším vzdělání občanstva. Dychtil však vždy po zlepšení ve všech oborech státu vyhrazených. Jeho nesmírně vyvinutý smysl pro spravedlnost dával mu příležitost ukazovat na bezprávi lidu a surovost poroby. Aby práce docházela poctivě zasloužené odměny. Občanstvu je potřebí v zájmu státního života škol a vzdělání. Svoboda slova, tisku, shromažďování mají být co nejšířší. Zkostnatělá byrokracie je brzdou pokroku. Ztřizování nemocnic, pojišťování proti úrazu a stáří, pomoc nuzným a nemocným z prostředků státních. Konstituční a parlamentní vládu, iniciativu a referendum promýšlel do základů. Není možno vzpomenouti si na vše. Kdyby si člověk dal práci a složil mosaikový obraz z myšlenek Masarykových o státu, možná, že by to byl zajímavý obraz *státního života*, jak si jej Masaryk představoval, a že by byl dosti úplný a pro názory Masarykovy rozhodný. Mluvil jsem o větší a samostatné soustavě Masarykova učení o státě. Tě není. Ale menší příručku přece před válkou složil, jenže dochází malého povšimnutí. Proto na ni upozorňuji.

Když jsme měli ve straně realistické sjezd 6. a 7. ledna 1912, byly na něm schváleny: I. *Vůdčí zásady pokrokové politiky* a II. *Všeobecný program politický*. Obě tyto kapitoly jsou práce prof. Masaryka. Je to jeho politický program sice předválečný, ale čpí z něho již pozdější hesla revoluce. Zejména formule, kterou Masaryk 6. července 1915 v Ženevě opověděl válku Habsburkům, je už skoro doslova obsažena mezi vůdčími zásadami české politiky.

Kdo si tento program předválečný přirovná k první Masarykově formulaci, jak si 18. října 1918 představoval ve Washingtoně základní sloupy moderního státu československého, najde mnoho společného. Ne všechno jako program (vždyť jsme r. 1912 byli ještě v Rakousku), ale aspoň jako přání. Na příklad:

1. rozlučka církve a státu;
2. postátnění všeho veřejného života; ale přece ne zbožňování státu;
3. demokracie a konstituční parlamentarismus;
4. národnost heslem pro všechno úsilí;
5. humanitismus — čisté človenství;
6. dohodnutí s krajany německými a menšinová otázka.

V Prohlášení nezávislosti je arci něco nového dle nových poměrů republika, vyvlastnění velkostatků, zrušení výsad (šlechty) a znemožnění třídního zákonodárství.

Je přirozeno, že spis *Nová Evropa* vydaný v říjnu 1918, nežli se v Paříži sešla mírová konference, obsahuje z velké části výklady k jednotlivým heslům washingtonské deklarace.

Ze všech složek, jež patří k podstatě moderního státu, Masaryk se nejvíc obíral *demokracií ve státě*. Demokracie je mu politickou organizací společnosti na ethickém základě humanitním; je organizací společnosti, spočívající na práci; demokratické státy mají přední cíl v administraci, nikoli v panování.

V demokratickém moderním státě žije se národu dobře na *principu národnostním*. Národnost je zvláštní a velmi silný cit, jako láska k mateřštině a celému bytí lidí, mluvících stejným nebo velmi příbuzným jazykem, a k půdě, na níž tito lidé bydlí; je to láska uvědomělá, je to také idea, vždyť národově mají svůj kulturní a politický program, vypracovaný společnou historií a spravující navzájem tuto historii. O národnosti profesor jako prezident myslil neúnavně.

Když Masaryk řekne, že *stát je pro občanstvo*, ne občanstvo pro stát, můžete být jisti, že vyvodí z té zásady rozsáhlé důsledky pro správu státu. Nejde o panování, nýbrž o správu a samosprávu a o harmonisaci všech státotvorných sil ve státě. Výslovně zdůrazňuje ve *Světové revoluci* na stranách 333 až 335, co všechno se musí změnit při správě moderního státu proti starému státu monarchickému. Zejména byrokracie musí být jiná, nahrazení orlíčka lvíčkem není všechno.

Masaryk nikdy nezapomíná, že demokracie má dvojí oblast, jednou že je to *demokracie ve státě* a jeho zařízení čili dům, ve kterém bydlíme, tedy demokracie politická. Po druhé však že je to *společenský stav* těch obyvatel, kteří v tom národním domě bydlí. Na tento domácí stav národní společnosti T. G. Masaryk klade stejný důraz a snad ještě větší nežli na demokracii politickou. V *Hovorech* s Karlem Čapkem prohodil prezident: »Vývoj školy — v tom je vývoj demokracie«. A jindy upozorňoval: »Dítě docela dobře cítí, jsou-li dorostlí svobodní a jaký k sobě mají poměr. Takové dítě v Americe je volnější než v Evropě, je naivnější a prostší ve styku s dětmi i dospělými; nebojí se dorostlých, vidí, že i oni jsou mezi sebou upřímní. To je vliv republiky a svobody; lidé nelžou a nebojí se pořádku, že je chce ten druhý napálit nebo jim něco udělat; tam nemá člověk z člověka strachu. Rád se teď dívám na děti a mluvím s nimi; tak se mi zdá, že už dnes jsou kurážnější a přímější, a říkám si, že z nich vyrostou volní lidé. *Republika, pane, to je ohromná věc!*«

Jsou tohle názory o státě? Je to nějaký druh učení o kostře nebo duchu státu? Patří vůbec takové výroky do vědecké revue, která přemýšlí o moderním státě?

Budme šťastni, slyšíme-li, čeho si prezident všimá a v čem s uspokojením pozoruje pokrok. Žádný ponurý obraz budoucnosti, spíše radost ze života. A to k modernímu státu patří!